

Голас Радзімы

ВЫДАННЕ БЕЛАРУСКАГА
ТАВАРЫСТВА
ПА КУЛЬТУРНЫХ СУВЯЗЯХ
З СУАЙЧЫНІКАМІ
ЗА РУБЯЖОМ
№ 27 (1136)
Ліпень 1970 г.
Год выдання 15-ы
Цана 2 кап.

У КРЫЖОУКУ, у піянерскі лагерь, прыехалі на лета дзеці нашых суайчыннікаў з Фінляндыі, Францыі і Галандыі. Ветліва, як родная маці, сустрэла гэтых хлапчукоў і дзянчынак зямля іх бацькоў — Беларусь.
Фота Л. ЛІПЕНЯ.

СЫН ПІШАЦЦА БЕЛАРУСАМ

Памятаецца развіталны вечар з групай турыстаў «Русско-го галоса» — нашых суайчыннікаў. Да некаторых з прысутных слова «суайчыннік» можна аднесці толькі фармальна: іх бацькі адсюль, з нашай зямлі, а яны, новае пакаленне, нарадзіліся ўжо ў Злучаных Штатах Амерыкі. Да такіх належыць і Зінаіда Спасенка. Толькі пад канец сустрэчы яе ўгаварылі сказаць тост.

— Не прасіце — не магу, калі пачну гаварыць, заплачу!

Але нарэшце набралася смеласці, устала і сказала каротка, але надта выразна, так што словы яе патанулі ў гуле воплескаў.

— Калі я пачала разумець свет і сябе, я аднойчы, узрушаная і ўстрывожаная, адчула, што не там нарадзілася. Вакол гучала англійская мова, а мне падабалася мова маіх бацькоў; у школе нас вучылі па амерыканскіх кніжках, а дома я не выпускала з рук рускія.

— На ноч пад падушку кляла рускія народныя казкі, — уставіў Іван Спасенка, муж Зінаіды.

—... У рукадзеллі мне падабаліся славянскія ўзоры, у песнях — украінскія, беларускія ды рускія матывы. І я палюбіла ўсім сэрцам не тыя мясціны, дзе нарадзілася, а невядомы,

але блізка маёй душы край маіх продкаў...

Зінаіда больш не магла выціснуць з сябе ні слова. Хвалюванне ахапіла ўсю яе істоту. У вачах заблішчэлі слёзы. Яна ціха пакланілася ўсім і села.

Гэтая жанчына, узгадаваная пад іншым небам, на чужых вятрах, нават знешне не нагадвае амерыканку. Тыповы украінскі (бацькі яе выхадцы з Вальні) авал твару, тугая русая каса ўкладзена вяночкам вакол галавы, мяккая плаўная хада і блакітна-васільковае бяздонне ў вачах.

Трапяткая любоў да краю продкаў перадалася і дачцы Зінаіды і Івана Спасенкаў.

Іван хваліўся ёю: «Дачка першая з нашай сям'і праклала шлях у Савецкі Саюз. Пасля заканчэння каледжа паехала яна з групай турыстаў па Савецкай краіне. Раз — спадабалася; потым другі, ужо ўзяла адрас нашых сваякоў і завітала да іх. Прыехаўшы, гаворыць:

— Як вам не сорам, вы дагэтуль не з'ездзілі на Радзіму. У такую прыгожую краіну. Хоць бы да сваякоў у праведкі выбраліся. Не, мама і тата, вы павінны там пабываць!

Мы даўно збіраліся, але то здароўе падводзіць, то справы неадкладныя. Пасля такіх слоў дачкі нам ужо проста няёмка было сядзець на месцы. Пер-

шым я прыехаў, пазалетась гэта было. А цяпер вось удваіх выбраліся...»

— А будзе магчымасць, дык і яшчэ прыедем, разам з дачкою, — дадала Зінаіда.

Пачуццё Радзімы, духоўнага адзінства з народам, сярод якога раслі твой бацька, дзед і прашчур, перадаецца чалавеку з малаком маці, з калыханкай, з першым словам, вымаўленым дзіцячымі вуснамі. Гэта — неацэнны дар, і шчаслівы той, хто пранясе яго праз усё жыццё, не згубіць, не размяняе, а наадварот, узбагаціўшы дарагі набыватк, перададзць яго як рэліквію маладому пакаленню.

Цяжка зберагчы гэты дар, калі чалавек адарваны ад роднай зямлі, калі дзеці яго, народжаныя на другім кантыненте, уяўляюць сабе гэтую зямлю толькі па расказах бацькоў, прасякнутых светлай журбой. Лёс эміграцыі вядомы: з кожным новым пакаленнем беларус ці італьянец, літовец ці харват усё менш захоўваюць нацыянальныя рысы і, па непазбежных законах асіміляцыі, зліваюцца з народам той краіны, у якую даўным-даўно перасяліліся іх дзяды і бацькі.

І ўсё-такі нешта застаецца ў чалавеку, можа, невыразнае, самім ім не ўсвядомленае. Дастаткова закрануць тонкія струны душы, як гэта «нешта»

ўспыхвае з незвычайнай сілай. Ці не тое самае адбылося з Зінаідай Спасенка, а потым з яе дачкою?

Чалавек не можа жыць бязроднай істотай. Ён прагне пазнаць, дзе прыйшоў на белы свет, з якога народа выйшаў.

Дзе Аўстралія, дзе Беларусь. Колькі дзесяткаў год мінула, як бачыла сваю Вілейшчыну Ліля Варыга. Але вобрав Радзімы заўсёды ў яе перад вачыма:

«Мы сваёй маці роднай, нашай Беларусі ніколі не забудзем, а таксама і нашыя дзеці. У мяне дома карыстаемся толькі беларускай мовай. Мае дзеці гавораць прыгожа па-беларуску».

Гэтым жа ганарыўся і Віктар Грыдзюшка, калі знаёміў суайчыннікаў з Мінска са сваімі дачкамі:

— Яны ў мяне добра гавораць па-беларуску. Я ім многа раскаваю пра сваю Радзіму, пра ўсе навіны на Беларусі.

Хаця, як і ў многіх, дзеці Грыдзюшкі — ураджэнцы Англіі і пакуль не бачылі яшчэ роднай бацькавай вёскі.

Не бачыў яе і Станіслаў Здановіч. Ён толькі сёлета збіраецца прыехаць у госці да цёткі пад Маладзечна, пазнаёміцца тут са сваімі стрыечнымі братамі. Бацька Станіслава піша ў рэдакцыю:

«Мае сын і дачка выхаваны ў нашых беларускіх традыцыях. І хоць радзіма іх — Францыя, абодва па нацыянальнасці пішучца беларусамі. Сын вельмі цікавіцца Савецкім Саюзам. Калі ў рукі трапляецца савецкая кніга ці часопіс, не выпусціць, пакуль не прачытае да апошняга ліста. Дзеці добра ведаюць і рускую, і беларускую мову. А цяпер хочучь сваімі вачыма паглядзець на мае родныя куткі. Абодвух адразу паслаць не можам — кішэнь малая. Вырасцілі на сямейнай нарадзе: хай едзе сын. Яму сёлета споўнілася восемнаццаць. Такі шчаслівы, што пашанцавала».

У апошнія гады ўсё часцей прыязджаюць у Беларусь дзеці нашых суайчыннікаў. Што іх цягне сюды? Патрэбнасць убачыць, як жывуць савецкія людзі, як будуець камунізм. Паглядзець на ціхіх вёскі ў непайторных фарбах лета, на гамалівы гарады, што растуць без канца і краю. Упіцца водарам роднай мовы.

Потым, калі поезд ці самалёт вязуць іх назад, калі з кожным кіламетрам усё бліжэй савецкая граніца, вострым болям заныць маладое сэрца. Шкада, што трэба развітацца з гэтай зямлёй, бо яна для іх не проста пройдзены турысцкі маршрут. Яна — калыска іх бацькоў, а значыць, не чужая і дзецям.

механізацыі і электрыфікацыі сельскай гаспадаркі Івана ГАЛЕНЧЫКА.

Раніцай 23 чэрвеня 1944 года гарматы гром абвясцілі пачатак доўгачаканага наступлення. Наш 472-гі Лёзненскі — Верхне-Дняпроўскі Чырванасцяжны гаўбічны полк прарываў варожую абарону на рацэ Проня. Ваявы пары ў войсках былі такі высокі, што нашы часці, разбураючы адну лінію праціўніка за другой, праз чатыры дні падышлі да Магілёва, а на світанку трэцяга ліпеня былі ўжо ў Чэрвені.

Палку была пастаўлена задача заняць агнявыя пазіцыі ля вёскі Дубкі — Асееўка — Дзергай. Гэта былі мае родныя мясціны. Тут я выраб, ведаў кожны кусцік і ўзгорак. Камандаванне ўлічыла гэта, накіроўваючы мяне ў разведку. У суправаджэнні двух аўтаматчыкаў, захапіўшы рацыю для сувязі, на палатарцы выехалі мы выконваць заданне. Ля вёскі Апчак давялося аўтамашыну пакінуць, а самім пайсці ў аб-

ход лесу пеншшу. Мост праз Свіслач ля вёскі Сініла быў разбураны. Хутка адшукалі брод і выйшлі на гравійку. Справа гарэла вёска Гатава. Адтуль даносіліся гукі бязладных аўтаматных чэргаў. Толькі к ночы дабраліся да Дзергаёў. У паўразбураным склепе я знайшоў родную маці і сястру. Сустрэча была кароткай — трэба было выконваць заданне. Разведаны абстаноўку, мы далажылі ў штаб. Хутка дзве батарэі першага дывізіёна нашага палка ўжо абсталявалі свае агнявыя пазіцыі ля Асееўкі.

Рэшткі разбітых групавак немцаў, якія трапілі ў акружэнне на паўночным усходзе ад Мінска, з усіх сіл спрабавалі прарвацца на захад. У гэтых умовах нашым войскам даводзілася праяўляць многа стойкасці і мужнасці, каб сарваць адчайныя намаганні ворага.

Узоры героізму і высокага воінскага абавязку праявілі салдаты 1-й батарэі нашага

артпалка. Накіроўваючыся ў пункт канцэнтравання каля пасёлка Волма, яны паткнуліся на калону аўтаматчыкаў праціўніка, у якой было чалавек восемсот. Нечаканая сустрэча з праціўнікам на маршы патрабавала рашучых і хуткіх дзеянняў.

Першымі прывялі бой байцы старшых лейтэнантаў Н. Андруховіча і С. Бляхерава. Салдат Ф. Чулюкін трапіна страчыў са свайго ручнога кулямёта па насядайных немцах. Але сілы былі ніроўныя. І тады камуніст Бляхераў і камсамалец Андруховіч павялі байцоў у атаку. У рукапашнай сутычцы абодва афіцэры загінулі як героі. Камандаванне батарэй узяў на сябе старшы лейтэнант Г. Улановіч. Ён адразу аданіў абстаноўку, даў каманду расканцэнтраваць гарматы і вёсці агонь па насядайных немцах прамой наводкай, карцечнымі снарадамі. Тым, хто не быў заняты калі гармат, адкрылі агонь па праціўніку з асабістай зброі. Бачачы, што на падыходе нашых часцей няма, гітлераўцы раздзяліліся

на дзве групы і пачалі ахопліваць батарэю з флангаў. У той жа час з лесу з'явілася новая іх група.

Бой зацягнуўся, атака следала за атакай. Ужо больш за трэць нашых артылерыстаў былі забіты і паранены. Надыходзіў вечар, і гэта не прадвешчала нам нічога добрага. Неабходна было перайсці з гэтага месца бліжэй да балшака, на якому павінны былі рухацца нашы войскі. Па камандзе Улановіча артылерысты пачалі перасоўваць гарматы, але так, каб не спыняць агню. Пакуль адны гарматы расстрэльвалі праціўніка, другія пад іх прыкрыццём займалі новы рубж. Батарэя была выратавана, а вораг, які пераўзыходзіў артылерыстаў у некалькі разоў, страціў вялікую колькасць асабовага саставу.

У тым гарачым баі загінулі нашы баявыя таварышы — С. Бляхераў, Н. Андруховіч, якому так і не давялося дайсці да роднай Уздзеншчыны, старшы лейтэнант меделужбы С. Баштан, радыётэлеграфісты Н. Баранаў і С. Гразін, разведчыкі В. Огнеў і В. Коч-

неў, тэлефаніст П. Паляеў... Усе яны пахаваны ў брацкай магіле на могілках вёскі Турэц.

Мае аднапалчане, якія засталіся ў жывых, данеслі сцяг Перамогі да Берліна і цяпер працуюць на мірным фронце. Былы капітан В. Свірыдаў працуе ў АТК Бабруйскага дрэваапрацоўчага камбіната, былы начальнік штаба дывізіёна маёр Н. Скубілаў ажыццяўляе кантроль за якасцю выпускаемых «Гомсельмашам» камбайнаў, намеснік камандзіра батарэі старшы лейтэнант Ф. Былінскі, які страціў на фронце нагу і руку, жыве і працуе ў Глускім раёне, салдат С. Прохарчык — шафёр аўтабазы ў Бабруйску, старшыня С. Высоцкі — калгасны механізатар на Магілёўшчыне, былы старшы лейтэнант Г. Улановіч — пенсіянер, жыве ў Маскве. Я перапісваюся з баявымі сябрамі. Усе мы свята захоўваем памяць аб загінуўшых таварышах.

І. ГАЛЕНЧЫК
капітан запаса,
кандыдат тэхнічных навук.

нашы карэспандэнты паведамляюць

МАЕ БЫЛІЯ ВУЧНІ

Звінеў апошні званок. З замілаваннем глядзелі мае вучні і я, іх класны кіраўнік, на прыгожа ўбраную, з вяночкам жывых кветак на галоўцы, першакласніцу. Узняўшы ў рукі званок, яна склікала на апошні ўрок выпускнікоў. А потым была гутарка пра тое, кім хто хоча стаць, якая ў каго мара. Пасля выпускнога балю ўсім класам хадзілі на круты бераг Нёмана сустрэкаць усход сонца. У жыццё ўступаў мой выпускны клас.

З той пары прайшло дзесяць гадоў. Дзе яны, мае былыя вучні? Ці збыліся іх юнацкія мары?

Валодзя Навумовіч — цікаўны да ўсяго, жавы і дасціпны хлапчук — адразу пасля заканчэння школы не паступіў ва ўніверсітэт. Год працаваў у калгасе і толькі пасля гэтага стаў студэнтам. Скончыўшы ўніверсітэт, быў настаўнікам, камсамольскім работнікам і адначасова пачаў вучобу ў аспірантуры. Неўзабаве ён стае вучоным.

Яго сябра Валодзя Гурын паступіў у інстытут механізацыі сельскай гаспадаркі. Там за выдатную вучобу і актыўную грамадскую работу атрымліваў лясную стывендыю. Цяпер ён таксама ў аспірантуры. Так што два вучоныя з аднаго выпуска — зусім не кепска.

А Маруся Кулеш заўсёды вызначалася добрым настроем, разважлівасцю. Ніхто ў класе не бачыў, каб яна раззлавалася ці павысіла голас. Усе гаварылі: быць Марусі настаўніцай. Так яно і здарылася.

З таго выпускнога класа выйшлі два кадравыя афіцэры — Леанід Парфёнка і

Сцяпан Стасевіч. Марыя Іолаб стала тэкстыльшчыцай, а потым інжынерам, Галя Бандарык, Аня Юрыс і Ірына Назарава — медыкамі. Усе яны, а таксама іншыя выпускнікі ажыццявілі свае мары, знайшлі месца ў жыцці ў адпаведнасці з жаданнямі і здольнасцямі.

Сёлета выпускнікі дзесятага класа нашай школы гэтак жа ўрачыста, як і іх папярэднікі, скончылі вучобу і сустрэлі ўсход сонца на беразе Нёмана. Сонца асвятляла іх шчаслівыя твары. Шчаслівыя таму, што перад імі адкрылася многа шырокіх дарог у самастойнае жыццё.

П. САЧЫЎКА,
настаўнік Цырынскай СШ
Карэліцкага раёна.

ДЫСЕРТАЦЫЯ СТАРШЫНІ КАЛГАСА

Амаль дваццаць год няўменна ўзначальвае калгас імя Калініна Нясвіжскага раёна Я. Аляксанкін. Цяпер гэты калгас адзін з перадавых не толькі ў вобласці, але і ў рэспубліцы. У 1969 годзе калінінцы атрымалі з кожнага гектара па 27,3 цэнтнера збожжавых, 220 — бульбы, больш за 250 цэнтнераў цукровых буракоў. Агульны даход калгаса складае амаль тры мільёны рублёў.

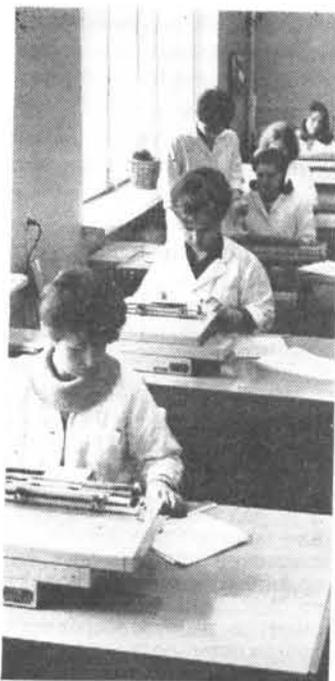
З году ў год расце дабрабыт калгаснікаў, мяняецца аблічча калгасных вёсак. З хутароў сселена больш за семсот двароў. Цэнтр гаспадаркі — вёска Сноў — ператварыўся ў вялікі пасёлак гарадскога тыпу. Тут пабудаваны сучасныя дамы з усімі выгодамі — газам, водаправодам, каналізацыяй. Да паслуг калгаснікаў палац культуры, дзіцячы сад-яслі, магазіны, камбінат бытавога абслугоўвання. Штогод на добраўпарадкаванне вёсак калгас выдзяляе некалькі сот тысяч рублёў.

Кіруючы вялікай шматгалінай гаспадаркай, старшыня калгаса Якаў Аляксанкін на

працягу многіх год веў спецыяльныя запісы, назіранні. Затым паступіў у аспірантуру, паспяхова скончыў яе, напісаў дысертацию на тэму «Арганізацыйна-гаспадарчае ўмацаванне калгасаў і павышэнне матэрыяльнага дабрабыту калгаснікаў», у якой на прыкладзе калгаса імя Калініна і іншых гаспадарак раёна пераканаўча паказаў, як рост аб'ёму вытворчасці ўплывае на павышэнне ўзроўню жыцця сельскіх працаўнікоў. У дысертцыі дзецца глыбокі аналіз праблем і перспектывы міжкалгаснага кааперавання. Закрануты і іншыя жыццёва важныя пытанні.

Аб'яднаны вучоны савет па эканамічных навукх Акадэміі навук БССР прысвоіў старшыні калгаса імя Калініна Я. Аляксанкіну вучоную ступень кандыдата эканамічных навук.

І. ТАРТОВСКИ.

Каптарысная група аддзела вылічальнай тэхнікі Беларускага дзяржаўнага праектнага інстытута «Белгірахарпрама», дзе з'явіліся нашы здымак, праводзіць разлік каптарысаў на будаўніцтва заводаў. Нядаўна калектыву, якім кіруе Валіяніна Канішчава, правёў разлік фундамента рэканструяемага корпусу для Магілёўскага мясакамбіната, завяршыў разлік для Чэлябінскага хлебазавода.

Фота К. ЯКУБОВІЧА.

СЕГОДНЯ В НОМЕРЕ

ДЛЯ ТЕХ, КТО НЕ ЧИТАЕТ ПО-БЕЛОРУССКИ

Зинаида Спасенко родилась в Соединенных Штатах, училась в американской школе, а дома не выпускала из рук русские книжки. Всем сердцем любила она Родину отца и матери. Никогда не видел Белоруссии Станислав Зданович. Он и сестра родились во Франции, но с ба по национальности пишущих белорусами. Л. Варыга из Австралии гордится тем, что ее дети «красиво говорят по-белорусски». «Чувство Родины, духовного единства с народом, среди которого росли твой отец, дед и пращур, передается человеку с молоком матери, с колыбельной песней, с первым словом... Это — неоценимый дар, и счастлив тот, кто пронесет его через всю жизнь, не потеряет, не разменяет, а наоборот, обогатит его, передаст как реликвию молодому поколению», — это строки из передовой статьи сегодняшнего номера «СЫН ПИШАЦА БЕЛАРУСАМ», в которой рассказывается, как наши соотечественники за рубежом не только сами остаются патриотами своей Отчизны, но передают это благородное чувство детям.

Двадцать шесть лет назад на руинах мужественного и непокоренного Минска взвилось победное знамя. Этот день стал праздником всего белорусского народа. Сегодня, вспоминая жестокие бои далекого 1944-го, мы еще и еще раз склоняем головы перед памятью тех, кто ценой своей жизни заплатил за нашу свободу. На 2—3 стр. с воспоминаниями «ДЗЕВЯТЫ ВАЛ НАСТУПЛЕНИЯ» выступает бывший воин, ныне кандидат технических наук Иван Галенчик.

В корреспонденции «ДЫСЕРТАЦЫЯ СТАРШЫНІ КАЛГАСА» (3 стр.) сообщается о том, что ученый совет по экономическим наукам АН БССР присвоил председателю колхоза Я. Алексанкину ученую степень кандидата экономических наук. Почти 20 лет возглавляет Алексанкин колхоз имени Калинина Нясвижского района. Многолетний опыт его работы лег в основу диссертации на тему «Организационно-хозяйственное укрепление колхозов и повышение материального благосостояния колхозников».

Истории создания герба нашей республики посвящена статья на 5 стр. — «ЯК СТВАРАУСЯ ГЕРБ БССР». В основу первого герба Советской Белоруссии был положен герб РСФСР, чем подчеркивалось единство

братских республик, общность их политических интересов. В связи с образованием Союза Советских Социалистических Республик в 1922 году возникла необходимость введения нового герба Белоруссии, который был утвержден VIII съездом Советов БССР. Дополнения и изменения внесены в рисунок герба и в 1938 году. Этот герб является символом нашей республики и в настоящее время.

Исполнилось 70 лет со дня рождения Кузьмы Чорного. Эту дату торжественно отметили общественность нашей республики. Кузьма Чорный (Николай Керлович Романовский) родился в 1900 году в усадьбе Борки, где его отец работал батраком. Начальное образование будущий писатель получил в Тимковичском народном училище, затем учился в Несвижской учительской семинарии. Работал в волостном ревкоме, в уездном военном комиссариате, в сельской школе. В 1923 году К. Чорный поступил в Белорусский государственный университет. В этом же году был напечатан первый его рассказ «На границе». Рассказы, повести К. Чорного, его романы «Земля», «Сестра», «Иди, иди», «Тридцать лет», «Батьковщина», «Третье поколение», «Люба Лукьянская» и другие вошли в сокровищницу белорусской литературы. Секрет успеха этих произведений в том, что главным их героем является народ, которому писатель отдал весь свой огромный талант. Выдающемуся представителю белорусской прозы Кузьме Чорному посвящена сегодня 6 стр.

Овеянное легендами седой старины, воспетое гениальным польским поэтом Адамом Мицкевичем, озеро Святая по праву считается одним из красивейших уголков нашей республики. Прозрачная голубоватая вода, живописные берега, леса, богатые грибами и ягодами, привлекают сюда туристов не только из Белоруссии, но и из других республик. Озеро представляет большую научную ценность: здесь сохранились необычайно редкие формы реликтовых растений. Совет Министров БССР постановлением от 18 июня 1970 года объявил государственным заказником озеро Святая и прилегающий лесной массив Святаянского лесничества общей площадью 1017 гектаров («ЛЕГЕНДА І БЫЛЬ СВИЦЯЗІ», 8 стр.).

У СПЕШНО завершился многосуточный полет пилотируемого корабля «Союз-9». Мужественные советские космонавты Андриян Николаев и Виталий Севастьянов полностью выполнили обширную программу одиночного орбитального полета. Программа была насыщена разнообразными экспериментами и исследованиями. Космонавты проводили медико-биологические исследования, навигационные эксперименты, фотографирование геолого-географических объектов, метеорологические наблюдения, астрофизические исследования, а также отработку и испытания новых технических систем и автоматических средств корабля. Полученные в ходе полета результаты разнообразных исследований имеют большое значение для дальнейшего прогресса науки, развития ракетно-космической техники и нужд народного хозяйства нашей страны. Уже предварительный анализ доставленных на Землю из космоса материалов показывает, что опыт реального космического полета незаменим.

Очередной полет советского космического корабля серии «Союз» является новым важным шагом в деле изучения и освоения человечеством космического пространства. Каждый полет в космос — новая веха в решении разнообразных задач: технических, навигационных, медицинских и других.

Полеты в космос постоянно усложняются. Это, с одной стороны, требует большего внимания к их подготовке, организации и обеспечению, но, с другой стороны, позволяет получить ценнейшую информацию в самых различных областях науки и техники, способствует совершенствованию конструкции космических кораблей, их бортовых систем, аппаратуры и так далее. Что же нового с этой точки зрения дал полет «Союза-9»?

Прежде всего следует отметить результаты медико-биологических исследований. Среди многих неблагоприятно действующих на организм человека условий космического полета наибольшего внимания заслуживает невесомость. Это одна из главных загадок, одна из главных проблем космической медицины и биологии. Полеты советских и американских космонавтов установили, что сравнительно кратковременное пребывание человека в состоянии невесомости не вызывает опасных изменений в его организме. Однако перспективная программа освоения космического пространства Солнечной системы предусматривает продолжительные полеты человека к другим небесным телам. Возможно ли длительное пребывание человека в состоянии невесомости? Насколько опасен для человека обратный переход от невесомости к земной гравитации? Ученые не могут сейчас однозначно ответить на эти вопросы. Невесомость оказывает серьезное влияние на различные процессы, происходящие в организме человека. Например, в костных тканях уменьшается содержание солей кальция, в организме уменьшается количество влаги, а следовательно, и вес космонавта, происходят и другие обратимые изменения. Кроме того, в организме начинают протекать процессы, которые сегодня еще до конца не исследованы. Если эти процессы при длительном пребывании в невесомости не прекращаются, то есть организм не приходит в равновесие с окружающей средой, то это означает, что при продолжительных полетах человека в

космических кораблях необходимо создавать искусственную силу тяжести. Полет корабля «Союз-9» позволит медикам приблизиться к решению многих из этих проблем.

За почти десятилетний период с момента первого космического полета человека в космосе побывало уже почти 50 советских и американских космонавтов, но никто из них не совершал столь продолжительного космического полета, как Андриян Николаев и Виталий Севастьянов. В этом отношении экипаж «Союза-9» перешел рубеж неизведанного. До полета «Сою-

последующих полетах уже будут не экспериментальными, а основными. Примером может служить неоднократная практическая проверка навигационного прибора для «привязки» к звездам. Большое внимание в закончившемся полете было уделено также определению оптимального соотношения между возможностями человека и автоматов.

Очевидно, наилучших результатов можно достигнуть, когда человек и автоматы взаимодействуют, дополняя друг друга. Правда, в этом случае остается неясным один мо-

мент экипажей обитаемых орбитальных станций. В этом смысле полет «Союза-9» имеет большое значение с точки зрения практической отработки методик различных исследований научного и народнохозяйственного направлений.

К числу таких экспериментов относится фотографирование геолого-географических объектов на поверхности Земли. Снимки из космоса представляют огромную ценность для ученых самых различных отраслей науки. Перечень задач, которые позволяют решить космическое фотографирование, поистине беспре-

дела. Фотографирование из космоса имеет важное значение для геологии и геодезии, для изучения Мирового океана и распределения облачного покрова планеты. По фотоснимкам из космоса можно составить, например, геологические карты, анализ которых помогает установить перспективность тех или иных районов для поисков полезных ископаемых.

Как это ни странно, до недавнего времени географы не располагали достаточно точными данными о границах некоторых пустынь и полупустынь, лесов и степей. Снимки, полученные из космоса, позволили уточнить районирование различных климатических зон. Фотографии водных бассейнов, снятые в лучах различных длин волн и ракурсах, выявляют разнообразные оптические неоднородности, связанные с особенностями флоры и фауны океанов и морей. Космическое фотографирование с использованием светофильтров дает возможность оценить яркие характеристики некоторых земных пород — известняков, базальтов, гранитов, глины, песчаных почв и так далее. И, наконец, фотографирование из космоса на один негатив материков и островов, высокогорных районов и так далее позволяет геодезистам при анализе снимков путем несложных расчетов существенно уточнить относительное расположение этих объектов.

УВЕРЕННАЯ ПОСТУПЬ КОСМОНАВТИКИ

*
К ИТОГАМ ПОЛЕТА КОСМИЧЕСКОГО КОРАБЛЯ «СОЮЗ-9»

за-9» официальный мировой рекорд продолжительности космического полета принадлежал американским космонавтам Фрэнку Борману и Джеймсу Ловеллу, которые в декабре 1966 года на космическом корабле «Джемини-7» совершили полет продолжительностью около 14 суток. Теперь в Международную авиационную федерацию будет представлено новое достижение советских космонавтов, равное почти 18 суткам.

В ходе полета экипаж «Союза-9» провел ряд фундаментальных исследований чисто биологического плана. Например, космонавты провели эксперименты, связанные с изучением микро- и макрогенеза цветковых растений, исследовали проблему деления клеток хлореллы, провели эксперименты с бактериальными культурами, которые размножаются в жидких средах. О результатах этих экспериментов можно будет говорить несколько позже, когда ученые проведут тщательный анализ различных биопрепаратов, находящихся на борту корабля.

Как известно, в советской программе исследования и освоения космического пространства основное внимание на современном этапе отведено решению задач по отработке и созданию орбитальных обитаемых станций, которые будут находиться в околоземном космическом пространстве длительное время. Вполне понятно, что многие технические вопросы будут решаться с учетом опыта полета «Союза-9». Как правило, любой пилотируемый корабль, стартующий с Земли в космос, в известном смысле является своеобразной испытательной лабораторией. Космонавты в процессе полета испытывают различные системы, которые будут практически использоваться на последующих кораблях. И «Союз-9» в этом отношении не является исключением. Космонавты проверяли работу многих систем, агрегатов и приборов, которые в

мент; какую часть работы должны осуществлять автоматы, а какую необходимо выполнять человеку. Если возможности автоматов достаточно ясны, то функциональная значимость и способность человека в системе «человек — автомат», как ни странно, изучены еще недостаточно. Во время полета космонавты большое количество операций осуществляли вручную. Например, стабилизацию корабля, автономную навигацию по земным ориентирам и звездам. Имея на борту секстант, астроориентир и другие приборы, космонавты сами, без помощи Земли, с большой точностью определяли свое местонахождение, рассчитывали параметры орбиты, величины тормозных импульсов для ее коррекции и тому подобное. Проведение большого числа экспериментов было также связано с осуществлением ориентации корабля в пространстве, которая проводилась различными способами: на Землю, на звезды, на Луну или на заданный участок неба.

На борту «Союза-9» находилось специальное кибернетическое устройство, на котором космонавты выполняли целый ряд операций. Определение количества времени на выполнение одних и тех же операций в условиях полета и на Земле позволит сделать оценки о работоспособности человека при полетах в космос, о его возможностях в системе «человек — автомат».

Закончившийся полет позволил более обстоятельно исследовать и определить конструктивно-технические параметры и возможности корабля. Он убедительно подтвердил, что сам космический корабль «Союз» можно по праву назвать малой орбитальной лабораторией, позволяющей ее экипажу долго и плодотворно работать в космосе. Большинство из выполненных космонавтами работ свидетельствует о том, что аналогичные эксперименты будут характерны для деятель-

делен. Фотографирование из космоса имеет важное значение для геологии и геодезии, для изучения Мирового океана и распределения облачного покрова планеты. По фотоснимкам из космоса можно составить, например, геологические карты, анализ которых помогает установить перспективность тех или иных районов для поисков полезных ископаемых.

Как это ни странно, до недавнего времени географы не располагали достаточно точными данными о границах некоторых пустынь и полупустынь, лесов и степей. Снимки, полученные из космоса, позволили уточнить районирование различных климатических зон. Фотографии водных бассейнов, снятые в лучах различных длин волн и ракурсах, выявляют разнообразные оптические неоднородности, связанные с особенностями флоры и фауны океанов и морей. Космическое фотографирование с использованием светофильтров дает возможность оценить яркие характеристики некоторых земных пород — известняков, базальтов, гранитов, глины, песчаных почв и так далее. И, наконец, фотографирование из космоса на один негатив материков и островов, высокогорных районов и так далее позволяет геодезистам при анализе снимков путем несложных расчетов существенно уточнить относительное расположение этих объектов.

В ходе полета экипаж «Союза-9» провел немало и гидрометеорологических наблюдений. В частности, были получены снимки горных ледников и облачных образований. По просьбе с Земли космонавты наблюдали и фотографировали тропический шторм в Бенгальском заливе, облачные системы циклона при подходе к западному побережью Южной Америки. Словом, завершившийся полет и эксперименты, выполненные экипажем «Союза-9», имеют большое значение для совершенствования службы погоды нашей планеты.

Перечислить и кратко рассказать о всех экспериментах и исследованиях, выполненных космонавтами в ходе

полета корабля, не представляется возможным. Достаточно сказать, что общее количество осуществленных экспериментов намного превосходит цифру сто. Если вспомнить, что почти все рабочие дни у космонавтов проходились не менее 14—16 часов, то станет понятно, какой поистине гигантский объем работ пришлось им выполнять.

Давая общую оценку итогам полета корабля «Союз-9», следует отметить, что это был обычный рабочий космический полет. Он является прямым продолжением полетов, ранее выполненных кораблями этой серии, и проводился исключительно в интересах науки, техники и народного хозяйства СССР.

Полет «Союза-9» — это новый практический шаг в деле выполнения советской программы научно-технических исследований и различных экспериментов, выполняемых с помощью пилотируемых кораблей в околоземном космическом пространстве.

Пилотируемые полеты на современном этапе развития мировой космонавтики играют весьма существенную роль в обширной программе космических исследований. Они открывают людям новые и все более широкие возможности в деле практического использования космического пространства. Правда, не следует забывать, что эти полеты составляют только часть программы.

Больших успехов космонавтика достигла и при помощи беспилотных автоматических аппаратов: искусственных спутников Земли и межпланетных автоматических станций. Уже один тот факт, что полеты автоматических аппаратов на Луну и Венеру, а также к Марсу являются реальною, наглядно показывающей, на каком высоком уровне находится современная космонавтика. Ведущая роль в изучении дальнего космического пространства и небесных тел отводится сегодня автоматическим аппаратам. Но нашим верным помощникам — автоматам далеко не все по плечу, они не могут во всем заменить человека.

Космос неисчерпаем по богатству и сложности происходящих в нем явлений. Узнать, изучить и освоить их для своих нужд — вот основная цель человечества при проведении космических исследований. И для осуществления этой цели человечество не может обойтись без пилотируемых полетов в космос. Очень мало времени, если мерить масштабом истории человечества, прошло с того памятного для землян дня, когда Юрий Гагарин проложил людям путь в космос. Однако за прошедший срок сделано много: 37 раз покидали поверхность Земли пилотируемые людьми космические корабли и устремлялись в необъятные просторы космоса. Но пилотируемые полеты не должны являться самоцелью, их нужно осуществлять лишь тогда, когда они будут подготовлены всем ходом предшествующих исследований, когда они возможны, оправданы и необходимы.

Вот почему старт каждого пилотируемого космического корабля привлекает внимание всей планеты, вот почему за его полетом внимательно следят люди во всех странах мира. Этот полет приблизил нас к тому времени, когда на орбитах вокруг Земли будут находиться обитаемые орбитальные станции, которые позволят людям решать много задач научного и народнохозяйственного значения.

В. ДЕНИСОВ,
кандидат технических наук,

В. АЛИМОВ,
научный сотрудник.

(АПН).

ЯК СТВАРАЎСЯ ГЕРБ БССР

Герб — гэта адметны знак дзяржавы, яе арыцыйная эмблема і сімвал суверэннасці.

Слова «герб» славянскага паходжання. Яно сустракаецца ў многіх славянскіх гаворках у значэнні «спадчыннік» або «спадчына». У старажытнапольскай мове гэтае слова азначала «верх».

Герб маляваўся на сцягах, якія насілі высока на доўгіх дрэўках, і з'яўляецца спадчынным, назменным.

Гербам Рускай дзяржавы да Івана III быў коннік, які кап'ём наносіць удар дракону. Калі Іван III уступіў у шлюб з візантыйскай прынцэсай Соф'яй Палеалог, дзяржаўным гербам стаў узяты з Візантыі двухгаловы чорны арол. Пры гэтым не быў забыты і стары герб. Яго размясцілі на малым шчыту, на грудзях арла.

У царскай Расіі свае гербы мелі губерні і нават асобныя гарады. Меліся яны і ў беларускіх губернях. Так, гербам Віцебскай губерні быў чырвоны шчыт, на якім намалюваны коннік з мечам, на шчыце герба Гродзенскай губерні быў намалюваны залаты зубр.

Пасля Кастрычніцкай рэвалюцыі рабоча-сялянскі ўрад зырашы стварыць такі герб, у якім асноўным сімвалам была б праца. Першы праект герба РСФСР быў створаны ў друкарні Дзяржзнака. На чырвоным фоне ззялі праменні ўзыходзячага сонца, паміж пшанічных снапоў унутры знаходзіўся серп і молат, а знізу ўверх цераз герб праходзіў агонь меч.

Праект герба быў прадстаўлены на разгляд Ул. І. Леніну. Кіраўнік справам Саўнаркома Ул. Бонч-Бруевіч успамінае пра гэта так:

— Цікава!.. — сказаў Уладзімір Ільіч. — Ідэя ёсць, але навошта меч? — і ён паглядзеў на ўсіх нас. — Мы б'ёмся, мы ваюем і будзем ваюаць, пакуль не замацуем дыктатуру пралетарыяту і пакуль не выганім з нашых межаў і белагвардзейцаў і інтэрвентаў, але гэта не азначае, што вайна, ваеншчына, ваеннае насілле будучы калі-небудзь панавец у нас. Заваяванні нам не патрэбны. Захопніцкая палітыка нам зусім чужая: мы не нападаем, а адбіваемся ад унутраных і знешніх ворагаў; вайна наша — абарончая, і меч — не наша эмблема...

Пасля дапрацоўкі дзяржаўны герб РСФСР быў зацверджаны.

1 студзеня 1919 года была створана новая сацыялістычная рэспубліка — Савецкая Беларусь. На I з'ездзе Саветаў Беларускай ССР (люты 1919 года) была прынята Канстытуцыя рэспублікі, якая змяшчала апісанне герба Беларускай ССР. У аснову яго быў пакладзены герб РСФСР. Гэтым самым падкрэслівалася адзінства дзюх брацкіх савецкіх рэспублік, агульнасць іх палітычных інтарэсаў і брацкае супрацоўніцтва народаў.

Вясной 1919 года, з утварэннем Літоўска-Беларускай ССР,

быў распрацаваны праект Канстытуцыі гэтай рэспублікі. У ім мелася і апісанне герба аб'яднанай рэспублікі. Ён застаўся такі ж, толькі назву новай рэспублікі прадугледжвалася нанесці на герб на пяці мовах — літоўскай, беларускай, рускай, польскай і яўрэйскай.

У сувязі з белапольскай ін-

рускай, рускай, польскай і яўрэйскай мовах: «Пралетарыі ўсіх краін, злучайцеся!» і ніжэй ініцыялы «БССР», зверху герба — пяцікутная зорка».

Пасля прыняцця і зацверджання герба VIII з'ездам Саветаў БССР газета «Известия» пісала: «Герб у асноўным супадае з саюзным гербам, але, разам з тым, мае адметныя рысы, якія характарызуюць нацыянальныя і прыродныя асаблівасці Беларусі». Вянок з каласоў і дубовая галінка на гербе рэспублікі азначалі, што Беларусь — у асноўным сельскагаспадарчая краіна, у ёй значнае месца займаюць лясы, а пераплеценне каласоў канюшынай — што ў Беларусі развіваецца жывёлагадоўля. Усе гэтыя рысы адлюстроўвалі асаблівасці народнай гаспадаркі Беларусі.

Паколькі ў той час, паводле Канстытуцыі БССР, законы друкаваліся на беларускай, рускай, польскай і яўрэйскай мовах, то на стужцы, якой былі перавіты абедзве палавіны вянка, дэвіз «Пралетарыі ўсіх краін, злучайцеся!» быў напісаны на гэтых мовах.

За дзесяцігоддзе — з 1927 па 1938 год — у Беларускай ССР, як і ва ўсёй нашай краіне, перамог сацыялізм. Гэта было адлюстравана ў новай Канстытуцыі БССР, прынятай XII надзвычайным з'ездам Саветаў рэспублікі. Першая ж сесія Вярхоўнага Савета ў ліпені ўнесла змены ў шэраг артыкулаў Канстытуцыі, у тым ліку і ў артыкул, які датычыў герба. Замест чатырох дзяржаўных моў у рэспубліцы ўзаконваліся дзве — беларуская і руская.

Перапрацаваць малюнак герба БССР Вярхоўны Савет даручыў аўгэру праекта герба 1927 года мастаку В. Волкаву.

У жніўні 1938 года быў згублікаваны Указ Прэзідыума Вярхоўнага Савета БССР «Аб зацверджэнні новага малюнка Дзяржаўнага герба БССР». Дзяржаўны герб Беларускай Савецкай Сацыялістычнай Рэспублікі, — гаварылася ў яго апісанні, — складаецца з малюнка ў праменнях узыходзячага сонца сярпа і молата, акружаных вянком, які складаецца злева з жытнёвых каласоў, пераплеценых канюшынай, і справа — з жытнёвых каласоў, пераплеценых ільном, знізу, паміж абедзвюма палавінамі вянка знаходзіцца частка змянога шара. Абедзве палавіны вянка перавіты чырвонай стужкай, на якой змешчаны надпісы на беларускай і рускай мовах: «Пралетарыі ўсіх краін, злучайцеся!» і ніжэй—ініцыялы «БССР». Наверсе герба змяшчаецца пяцікутная зорка».

20 лістапада 1938 года Указам Прэзідыума Вярхоўнага Савета БССР быў зменены тэкст дэвіза: «Пралетарыі ўсіх краін, злучайцеся!» на больш дакладнае «Пралетарыі ўсіх краін, яднайцеся!»

Гэты герб БССР з'яўляецца сімвалам нашай рэспублікі і ў сучасны момант.

Я. ВАСІЛЬЕУ,
М. КАМІНСКІ.

тэрэнцыяй аб'яднаная рэспубліка спыніла сваё існаванне. Пасля вызвалення ад белапольскіх акупантаў Беларусь стала самастойнай рэспублікай, і герб яе застаўся без змен, толькі надпіс «Сацыялістычная Савецкая Рэспубліка Беларусь» праз некаторы час быў заменены на «БССР».

У 1922 годзе быў распрацаваны праект агульнасаюзнага герба, які сімвалізаваў саюз савецкіх рэспублік і мог паслужыць эмблемай для любога спалучэння рэспублік, што ўвайшлі ў саюз.

Перад Беларускай ССР узнікла неабходнасць уадынення новага герба рэспублікі. Малюнак старога герба супадаў з малюнкам герба РСФСР і не адлюстроўваў асаблівасцей Беларускай ССР.

У канцы лютага 1924 года сакратарыят ЦВК аб'явіў конкурс на лепшы праект дзяржаўнага герба Беларускай ССР. Але ні адзін з прадстаўленых праектаў не быў прыняты. У гэты ж час СНК БССР даручыў Інстытуту беларускай культуры распрацаваць герб рэспублікі.

Такім чынам, у канцы 1924 года над праектам герба БССР работа пайшла па двух напрамках: па ліній конкурсу, аб'яўленага ЦВК БССР, і па ліній Саўнаркома БССР — у спецыяльнай камісіі Інбелкульту пад старшынствам Я. Дылы.

30 сакавіка 1927 года на пасяджэнні Саўнаркома БССР праекты герба былі абмеркаваны і прынята канчатковая пастанова: «Прыняць праект Дзяржаўнага герба БССР, які складаецца з адлюстравання на чырвоным фоне ў праменнях узыходзячага сонца сярпа і молата, размешчаных крыж-накрый рукаўкамі ўніз і акружаных вянком, які складаецца злева з жытнёвых каласоў, пераплеценых канюшынай, і справа — з дубовай галінкі; знізу паміж абедзвюма паловамі вянка знаходзіцца частка змянога шара з тэрыторыяй БССР. Абедзве паловы вянка перавіты чырвонай стужкай, на якой размешчаны надпісы на бела-

Дзесяткі студэнцкіх будаўнічых атрадаў, якія прадстаўляюць адзінаццаць вышэйшых навучальных устаноў рэспублікі, адправіліся на цаліну. Студэнты выязджаюць туды ў асьмідзяткі. Акрамя таго, сёлета 22 студэнцкія атрады пачалі на Поўнач—у Козі АССР. Яны пабудуюць там школу і радыётрансляцыйны цэнтр.
І.А. ЗДЫМКУ: студэнты Брэсцкага інжынерна-будаўнічага інстытута, якія выехалі на Поўнач, развітваюцца са сталіцай рэспублікі.
Фота Ул. ЛУПЕНКІ.

У ГОСЦІ ДА БРАТА

Восем гадоў назад у Целяханы да малодшага брата Аляксандра прыязджаў са Злучаных Штатаў Рыгор Радзіонаў. З таго часу, як старэйшыя браты Радзіонавы пакінулі Радзіму, прайшло больш паўстагоддзя.

Многае здзіўляла Рыгора ў родных мясцінах. Зніклі непраходныя балоты, непазнавальна змянілася аблічча пасёлка, новым жыццём зажылі людзі.

— Ніколі не падумаў бы, — гаварыў ён, — што былога палешука, які мне запомніўся ў лыкавых лапцях і шэрай дамацкай світцы, зараз ніяк не адрозніш ад гарадскога жыхара.

Асабліва здзіўляўся Рыгор, калі даведаўся, кім сталі дзеці малодшага брата. Сын Мікалай — падпалкоўнік Савецкай Арміі, дачка Жэня скончыла педінстытут і зараз настаўнічае ў Навагрудку, вучацца і ўнукі — хто ў тэхнікуме, хто дзесяцігодку канчае.

А сёлета Аляксандр Радзіонаў пабываў у гасцях у братаў, якія жывуць у Дятроўце. Усыкая паездка выклікае ў чалавека хваляванні. А тут яшчэ за акіян, у зусім іншы свет. На аэрадром у Дятроўце сустракаць Аляксандра прыйшлі старэйшы брат Мікалай, яго сын Аляксандр, дачка Каця і ўнук Кеній. Першым пазнаў свайго савецкага дзядулю Кеній. Ён ужо амаль дарослы. Рыхтуецца паступіць у вышэйшую навучальную ўстанову. Бацькоў гэта і радуе, і трывожыць: добра, што хлопца хоча вучыцца, але ж і пяць тысяч долараў за навучанне ў год — грошы, якія на вуліцы не валяюцца.

Браты Радзіонавы пражылі ў Амерыцы шмат год. Зараз абодва на пенсіі. Пенсія невялікая. А падаткі растуць.

— Вайна, В'етнам — вось прычына росту падаткаў, дарагавізна, — так гавораць у Злучаных Штатах.

— А як адносяцца амерыканцы да гэтай вайны? — пытаюся я ў Аляксандра Антонавіча.

— З кім ні прыходзілася размаўляць — усе адмоўна. — адказвае ён. — Канешне, у Бельям доме ці ў Пентагоме я не быў. Я з простымі людзьмі гаварыў...

Аляксандр Антонавіч ехаў у Злучаныя Штаты на два, а прабыў там толькі адзін месяц.

— Не вытрымаў, — кажа. — Аднойчы спытаў у мяне пехта, ці змог бы я застацца ў гэтай заморскай краіне назаўсёды, дык я адказаў: «Хоць бы з галавы да ног абсыпалі гэтымі самымі доларамі — не змог бы».

— А што вам усё ж спадабалася ў Амерыцы?

— Вядома, там ёсць многа цікавага і павучальнага. Добра, напрыклад, абслугоўваюць у магазінах. Хутка, ветліва. Адзін раз у месяц тавары прадаюцца нават за паўцаны. Для гэтага толькі трэба сачыць за газетнай рэкламай. Вычытаў аб'яву аб дні такой распродажы, выразаў яе (без выразкі не прададуць) і бліжэй ў магазін... Трэба ж людзей прывучыць сачыць за рэкламай, каб частцей у магазіны хадзілі. Здзівіла мяне, што людзі баяцца пешшу хадзіць, асабліва вечарам.

— Як жа вы праводзілі там час? — задаю я яшчэ адно пытанне Аляксандру Антонавічу.

— А як яго ў Амерыцы правядзеш, калі там нават сусед да суседа не заходзіць. Вечарам усе каля тэлевізара сядзяць. Глядзеў я адну перадачу. Спартыўную барышбу паказвалі. Дык аж мотанна стала. Гэта не спорт, а мардабойства сапраўднае.

Аляксандр Радзіонаў задаволены тым, што ўбачыў братаў і іншых заакіяненых сваякоў.

— Гэта самае галоўнае, — гаворыць ён, — што дала мне паездка ў Штаты.

М. РАДЗЮК.

пішуць землякі

Дорогие друзья!

Хотела написать раньше, но у меня была горячая пора — мои ученики сдавали экзамен по русскому языку. Очень волновалась, хотелось, чтобы все получили хорошие отметки.

Возраст моих учеников — от 14 до 65 лет, больше от 14 до 24 лет. Я отдаю им много сил, но зато как приятно видеть плоды своих трудов. Вот, к примеру, одна моя ученица сдавала экзамен по музыке. До этого мы с ней много говорили о русских композиторах. И она удивила своего преподавателя хорошим знанием творчества Чайковского, Мусоргского, Римского-Корсакова. Преподаватель поставил

девочке высшую оценку.

На уроках русского языка я стараюсь как можно больше рассказывать ученикам о нашей Родине. У меня к вам большая просьба: пришлите, если возможно, несколько карт СССР небольшого размера. Они будут хорошим пособием на уроках. Мои ученики не только будут произносить русские слова — Москва, Минск, Киев, Волга, Днепр, но и узнают, где расположены крупнейшие города, реки и озера нашей страны.

С сердечным приветом.

Клара БЕРНАР.

Франция.

7 ЛІПЕНЯ-70 ГОД З ДНЯ НАРАДЖЭННЯ КУЗЬМЫ ЧОРНАГА

ВЯЛІКІ ДАБРАДЗЕЙ

У канцы 30-х гадоў Кузьма Чорны часта бывала, заходзіў у рэдакцыю газеты «Звязда», дзе я тады працаваў. Ён прыносіў кароткія апавяданні, замалёўкі, рэпартажы са свайго падарожжа па многіх калгасах, раёнах нашай рэспублікі.

Трошкі распаўнелы, мажыны, з маслістым падбародам чалавек. У яго пукаты, белыя доўгія кучаравыя валасы, Шэрыя глыбокія і крыху задумленыя вочы. Прываблівы, шчыры, нейкі вельмі ўтульны дзядзька.

Кузьма Чорны — просты, добры чалавек, — гаварылі многія супрацоўнікі рэдакцыі.

Характэрная, адметная рыса яго натуры: ён мог хутка пазнаёміцца, разгаварыцца з кожным чалавекам, які зацікавіць яго, паказацца шчырым, праўдзівым, змястоўным. І яшчэ адна цікавая рыса: добры дзядзька Кузьма любіў пафантазіраваць, пажартаваць, прыдумаць нейкую забаўную гісторыю, смешную прыгоду. Паюнацку горача любіў ён закутак свайго маленства — родныя Цімкавічы на Капыльшчыне.

У дні Айчынай вайны штодзённа сустракаўся я з Кузьмай Чорным у рэдакцыі газеты «Савецкая Беларусь», якая выдавалася ў Маскве для беларускіх партызан, для нашых людзей у варажэй акупацыі. І ў тыя горкія часіны Мікалай Карлавіч умеў перадаць жывы агульчык свайго сэрца, чысціню сваёй душы, іскрынкі гумару і вясёласці сябрам і таварышам.

З першых дзён вайны і амаль да самай смерці сваёй пісьменнік актыўна працаваў у газеце. Усім нам добра вядомы яго вельмі трапныя і вострыя, па-народнаму мудрыя фельетоны «Кат у белай манішцы», «Далікацтва каля вісальні», «Гаўляйтарская акадэмія» і многія іншыя сатырычныя творы, якія знішчалі білі лютых ворагаў.

Кузьма Чорны вельмі многа працаваў у рэдакцыі, але кожны дзень ухітраўся напісаць чатыры-пяць старонак рамана, аповесці або апавядання. Ён знаходзіў час дамагацца парадамі маладым працавікам, паэтам, якія працавалі тады ў рэдакцыі. Я вельмі ўдзячны яму за тое,

што ён дапамог мне пранікнуць у глыбінныя пласты творчасці Дастаеўскага. Тонка разумеў, высока цаніў Чорны творы вялікага рускага пісьменніка.

Нібы напятая пад смычком струна, адклікалася яго пшчотная душа на ўсе радасці і турботы жыцця.

Помніцца такі выпадак. З фронту на адрас нашай рэдакцыі, на імя Кузьмы Чорнага прыйшло пісьмо Аркадзя Куляшова. Чорны хуценька распячатаў канверт і пачаў чытаць. Я сядзеў за суседнім столікам і чакаў, што за навіны скажа дзядзька Кузьма. А ён чытаў і мяняўся ў твары. Я ўстрыжываўся.

— Што? Што здарылася? Ён моўчкі працягнуў мне спісаная лісткі. Гэта быў верш Аркадзя Куляшова «Ліст з палону».

— Разумееш, што гэта? — запытаў Чорны і сам адказаў: — Гэта аповесць чалавечай душы, вялікі боль сэрца. Тут і камень не змоўчыць. Пакутуе народ. Але ўжо нядоўга. Скора прыйдзе расплата ворагу...

Выдатны знаўца народнай мовы, вялікі чарадзеі слова, пісьменнік надзяліў сваіх літаратурных герояў толькі ім уласцівай мовай.

Першае сваё апавяданне «На граніцы» Кузьма Чорны надрукаваў у 1923 годзе. З таго часу ім было напісана, надрукавана вельмі многа твораў. Варта прыгадаць такія буйныя творы, як раманы «Зямля», «Сястра», «Ідзі, Ідзі», «Трыццаць год», «Бацькаўшчына», «Трэцяе пакаленне», «Люба Лук'янская», «Простыя людзі».

У Кузьмы Чорнага была заповітная мара — напісаць серыю раманаў, каб у мастацкіх вобразах паказаць гісторыю беларускага народа ад паншчыны і да нашых дзён.

І сёння, гаворачы пра чарадзея мастацкага слова, успамінаючы марозны вечар 1942 года, я ў густой шэрані бачу Крэмль, а на плошчы, трымаючы шапку-вушанку ў руках, стаіць верны сын свайго народа, цудоўны чалавек і пісьменнік Кузьма Чорны. Чую яго ціхі, сардэчны голас:

— Здымі шапку, братка. Гэта — Крэмль. Праўда наша. **Антон БЯЛЕВІЧ.**

Грамадскасць сталіцы рэспублікі ўрачыста адзначыла 70-годдзе з дня нараджэння выдатнага беларускага пісьменніка Кузьмы Чорнага. У Акадэмічным тэатры БССР імя Я. Купалы, на сцэне янога доўгія гады ішла п'еса К. Чорнага «Бацькаўшчына», сабраліся паклоннікі яркага таленту гэтага вялікага майстра слова. У зале — сябры і саратнікі пісьменніка, прадстаўнікі працоўных горада, партыйных, савецкіх, прафсаюзных і іншых грамадскіх арганізацый, дзеячы культуры.

Юбілейны вечар адкрыў пісьменнік І. Мележ. Ён расказаў аб жыццёвым і творчым шляху К. Чорнага, яго выдатных апавяданнях, аповесцях і раманах, якія ўвайшлі ў скарбніцу савецкай літаратуры. Гэтыя творы і цяпер хва-

лююць чытача, клічуць на подзвіг. Сіла ўздзеяння, сакрэт надзённасці творчасці пісьменніка ў тым, што галоўным яго героем быў народ, якому К. Чорны аддаў увесь свой талент.

Затым выступілі сябры пісьменніка, таварышы па пяру, якія падзяліліся ўспамінамі аб сваіх сустрэчах з ім. З вялікай увагай слухалі ўдзельнікі вечара выступленне П. Броўкі. Ён расказаў аб гадах, пражытых разам з К. Чорным, сумеснай рабоце ў Мінску, Маскве.

Сваімі ўспамінамі падзяліліся таксама М. Паслядовіч, К. Кірзенка, І. Грамовіч.

У зале з вялікай сілай прагучалі творы пісьменніка, урыўкі з якіх чыталі артысты міністраў.

СЛОВЫ АД СЭРЦА

Мікола ЛОБАН

ЖЫВІЦА ЗЯМЛІ

Гэта было ў нейкім дваццаць восьмым годзе. Мяне папрасіў наш загадчык хаты-чытальні прыйсці кнігі ў каталог запісаць, новыя. Вялікі стос кніг. І «Новая зямля» была, і «Сымон-музыка» — гэтыя я ўжо ведаў кнігі: мы што так чыталі, а што — на памяць вучылі; збор твораў Купалы быў... Янку Купалу таксама добра ведаў: «Паўлінку» на сцэне ставілі, а «Курган», «Бандароўна» і вершы многія былі не па разу прачытаны. І яшчэ было поўна кніг... «Біблія» была Кандрата Крапівы. Я яе таксама ведаў.

І былі ў гэтым стосе яшчэ кнігі — «Хвоі гавораць» і «Пачуцці» Кузьмы Чорнага. Гэтага пісьменніка я не ведаў, чуў толькі. Мне падалася яго імя — вельмі свойскае і ў той жа час рэдкае. І прозвішча цікавае — Чорны. Але я ведаў, што пісьменнікі выдумляюць сабе прозвішчы, і вырашыў, што гэта, скараці за ўсё, «выдуманнае». І разгарнуў «Хвоі гавораць», разгарнуў «Пачуцці», паставіў на іх нумары і запісаў у каталог. Далей пайшоў. «Сцежкі-дарожкі» Міхаса Зарэчкага. О, рамантычна! Хочацца разгарнуць і ўсярэдзіне хоць абзац прачытаць, і палажыць яе напашэўку, каб потым узяць. Але вось спадзяду я выцягнуў яшчэ адну кніжку — «Зямлю» Кузьмы Чорнага, разгарнуў і прачытаў: «Пяць дзён

свяціла сонца, дарогі ўсе пахлі вільгацю пасля дажджоў — чорныя з жоўтымі адценнямі гліны. Іржышча было такое пустое і такое ціхае. І ад сонца здавалася такім шырокім усё: і глыбокае неба, і спустошаная на зіму ўраджаем зямля, і нават дробны камень пасярод палявой травы і зрэзанай саломы — усё да туманавай сіні блізкіх лясоў, да рэчак і азёр, да дзеравяных хат і мураваных будынкаў, да ўсяго малага і вялікага, сярод чаго так пазнаны былі вялікія бунты радасці і смутку». Хораша пачыналася, і я памяняў — не «Сцежкі-дарожкі» перш-наперш буду чытаць, а «Зямлю».

К гэтаму часу я ўжо другі раз прачытаў «Вайну і мір», кніжку, напісаную не чалавекам, а самім богам, недасягальную, ад якой у галаве мазгі ўзварушаюцца, гарачка падымаецца, слёзы набягаюць ад радасці за чалавечую мудрасць. Але гэтай недасягальнасцю яна была і далёкая мне, далёкая, як зіхатлівае на небе сусор'е. Проза Кузьмы Чорнага пахла раскіслым поплавом, жоўклым лісцем, жывіцай, верасам, палявым ветрам. Графу хацелася зняць боты, каб ступіць босай нагою на сырую зямлю, Кузьму Чорнаму нестала, каб абуць іх.

Барыс САЧАНКА

ЗА ШТО Я ЯГО ЛЮБЛЮ

Пісьменнік, калі толькі ён сапраўдны пісьменнік, стварае ў кнігах свой свет. Насяляе яго людзьмі, птушкамі, звярамі, пракадае, дзе лічыць патрэбным, дарогі, рэкі, садзіць сады, лясы, будзе хаты, вёскі, гарады... І гэты створаны пісьменнікам свет існуе зусім гэтак жа, як і свет рэальны. Варта толькі ўзяць у рукі кніжку, адгарнуць старонку, пачаць складаць у словы тыя значкі, што называем мы літарамі, словы ў сказы — і свет гэты ажывае, напаяецца гукамі, пахамі, колерамі... Людзі ў добрых кнігах паводзяць сябе гэтак жа, як і ў жыцці, — яны гавораць, сварацца, думаюць, кахаюць, жэняцца, разводзяцца, нараджаюцца, жывуць, паміраюць...

Свет кніг Кузьмы Чорнага, як і свет кніг усіх вялікіх мастакоў слова, таксама жывы. І ён не памрэ, пакуль будзе існаваць свет рэальны. І гэта не толькі таму, што ў кнігах Кузьмы Чорнага ёсць подых часу, у які жыў пісьменнік, ёсць праўда жыцця, тое, што хваляваць, хваляе і будзе хваляваць чалавека, а яшчэ і таму, што ў іх ёсць мастацтва — мастацтва слова. Вялікае, магічнае мастацтва, якое заўсёды ўражвала і ўражвае не менш, чым апісаная з дапамогай яго падзеі, якое і прымушае вякамі жыць гэтыя апісаныя падзеі, блізкія нечым нам сёння ці зусім-зусім далёкія.

Вячаслаў АДАМЧЫК

ЁН ЧУЎ ДУШУ НАРОДА

Кузьма Чорны памёр малады — у сорок чатыры гады. Гэта век Антона Чэхава. А цяжка даць веры, што Чорнага не стала ў маладым веку і не так даўно. Можна гэта ідзе ад сталасці і класічнай моцы яго твораў, бо ўсё, што ёсць вялікае ў літаратуры, пісалася даўней — нам неак не верыцца, што нешта значнае робіцца сённячы. Такі ўжо чалавек...

70 год назад нарадзіўся Кузьма Чорны. І сёння пры ім мы маглі б спраўляць яго ўгодкі, маглі б бачыць яго сярод нас, чуць яго гутарку. Маглі б во цяпер разам з ім спомніць Антона Чэхава: «Жизнь долгая — будет еще и хорошего и дурного, всего будет».

Яны абодва, Кузьма Чорны і Антон Чэхаў, былі найблізшыя мне, бо ў пары маладосці, романтизму і спадзяванняў чалавеку найблі-

шы смутак: ён родзіць у неспакойнай душы жаданне пісаць, увабраць у сябе гэтае жыццё. Смутак родзіць паззію. Як і радасць.

Пасля Купалы і Коласа ў нашай літаратуры ніхто, мусіць, так востра не чуў душу народа, як чуў яе і пакутаваў разам з ёю Кузьма Чорны.

Яго не стала маладым... І мы сённячы маем большае права паскардзіцца, як скардзіўся некалі Фёдар Дастаеўскі, што, каб «жыл бы Пушкин далее, так и между нами было бы, может быть, менее недоразумений и споров, чем видим теперь»...

А ён, Кузьма Чорны, мог бы яшчэ жыць... І мы прыйшлі б яшчэ да яго як да бацькі і расказалі б яму шмат чаго...

ВЛАСОВ учел обстановку и поспешил предложить тост за герра Лея. Но руководитель «рабочего фронта» до конца встречи был хмур и, прощаясь, не подал Сверчкову руки.

Ну и досталось же Сверчкову! Власов, как только влез в машину, сердито заговорил: — Черт вас дернул! Вы что, не знали, что они про Освенцим вслух не говорят... — потом Власов поправился: — и ни к чему европейские слепоты принимать всерьез...

Трухин добавил: — Дать бы тебе, Сергей Николаевич, в морду за такие штучки.

Больше Сверчкова никуда не брали. И вообще, Власов к нему охладил, кратко объяснив причину: «Дурак с претензиями, а это хуже, чем обычный...».

На Вильгельмштрассе, в министерство иностранных дел Власов взял с собой Малышкина. На эту встречу надежд возлагалось много — кто-то пустил слух, что Риббентроп в эти дни пользовался особым расположением Гитлера, поэтому, дескать, «Риббентроп все может».

О беседе с Риббентропом Власов и Малышкин никому не рассказали. Вернулись оба важные, даже торжественные, Трухин кинулся к Власову:

— Ну, как, Андрей Андреевич?

— Беседа проходила в дружеской атмосфере, — официально отметил Власов. — Стороны остались взаимно довольны...

А мне удалось спустя несколько дней прочесть проект соглашения, подписанного Власовым и первым заместителем министра иностранных дел Германии Стеннецприхтом:

«...Председатель комитета генерал-лейтенант Власов заключает с правительством Великогермании, в лице министерства иностранных дел, нижеследующее соглашение:

1. Правительство Великогермании предоставляет в распоряжение комитета необходимые для освободительной борьбы против совместного врага — большевизма денежные средства в форме кредита.

2. Для этой цели в Главной Государственной кассе будет открыт счет на имя комитета.

В дебет этого счета предоставляются суммы из государственных средств для непосредственных финансовых нужд комитета.

Кроме того, в дебет этого счета ставятся расходы, производимые для нужд комитета германскими государственными организациями, поскольку эти расходы входят в рамки задач комитета.

Решение об определении размера кредита правительство Великогермании оставляет за собой.

3. Председатель комитета назначает финансового уполномоченного с правом подписи, который распоряжается предоставленными денежными средствами и является ответственным за финансовое хозяйство комитета.

4. Комитет обязуется возместить предоставленный ему кредит из русских ценностей и активов, как только он будет в состоянии располагать таковыми. Впрочем, в отношении погашения кредита и нарастания процентов предусмотрено впоследствии заключение соответствующих соглашений.

5. Это соглашение вступает в силу 1 декабря 1944 года». На проекте соглашения стояли две печати — одна с текстом на русском и немецком языках «Личная канцелярия ген. лейт. А. А. Власова», вторая — с орлом и свастикой.

К рейхсминистру восточных провинций Альфреду Розенбергу Власов в числе других взял и меня.

Я знал, что Розенберг из прибалтийских немцев, его биография, как и других «фюреров», распространялась в Германии в миллионах экземпляров, но разве мог я предполагать, что уже встретился с ним!

Светило немецкого национал-социализма, автор книги «Миф XX века» встретил нас, стоя посреди своего огромного кабинета. Я узнал его.

Мне надо было запомнить каждое слово беседы Розенберга с Власовым, а я никак не мог отделиться от воспоминаний.

...Август 1918 года. У меня отпуск — всего одна неделя. Яков Христофорович Петерс сказал: «Немного отдохни. Съезди к родителям...»

он бы не смог сдвинуться с места.

Вечером даже Трухин, обычно мрачный, нахмуренный, хохотал, слушая рассказ присутствовавшего на встрече недавно появившегося в «Русском комитете» бывшего консультанта мосторемашучета Андреева, которого предполагали назначить начальником финансового управления будущего объединенного комитета. Андреев, копируя старческую походку генерала Бискупского, «кричал» трагическим шепотом:

— Я соглашусь на единый союз с вами исключительно при одном условии, если в России будет восстановлена монархия! Да, имейте в виду, я монархист! Монархист, и никто меня с избранного пути не свернет!

Бискупского вместе со спутником, не менее дряхлым генералом Лампе, поторопились поскорее выпро-

чтобы Власов к нему приехал сам. Власов сначала было зааргачился: «Если каждый будет меня требовать! Подумаешь, Шандрюк! Кто его знает, кроме кабатчика!». На Власова прикрикнул Майкопский, пришлось отправиться с Крэггером к Шандрюку. Видно, у Шандрюка были в главном управлении имперской безопасности покровители — он принял председателя «Русского комитета» чуть не в исподнем. Выслушал и, лениво пожевывая, произнес:

— Вы, господа, как-нибудь уж без меня чего-то организуйте... Я нисколько не заинтересован... Жиленков в сопровождении своего приятеля оберфюрера СС Далькема ездил в пригород Берлина к Бандере. Кроме конфуза, ничего не произошло. Бандера маорал: «Москали! Пошли к...» Послал очень далеко, но Далькен припротизил пожаловаться

работу Трухина, Жиленкова, Малышкина и Закутного, затем подключили бывшего заведующего сценарным отделом Киевской киностудии Николая Ковальчука, работавшего в «Добровольце». Он согласился быстро — «пахло жареным», авторов манифеста могли заметить в высших сферах, а Ковальчук пообновился, работа в газете дохода приносила мало.

Писали два дня. Долго спорили о формулировке, предложенной Закутным: «Мы не хотим, чтобы русские люди проливали кровь за интересы империалистов Англии и США».

Жиленков охрип, доказывая, что этот пункт Власов не пропустил.

— Поймите вы, чурбаки, — вышел он из себя, — да разве Андрей Андреевич позволит себе заранее ссориться с США и Англией?

Супруга не супруга, черт ее разберет, а в общем, хозяйка Жиленкова Елена Вячеславовна пошла гостей жидким чаем, жаловалась Трухину: «Вы уж извините, Федор Иванович, си не спитой, но нет настоящего чая».

Трухин, недовольный тем, что второй день проводил «всухую», участливо бурчал: «Эрзац, драгоценная, есть эрзац, как ты его ни называй, как ни упаковывай». И поглядывал на хозяйку: «Неужели дура не догадается насчет шнапса?».

Жиленкова догадалась, принесла бутылку и крохотные, с наперсток, рюмки — Трухин поморщился: «В европейку играет, кикимора!». Появились бутерброды — аккуратенькие кусочки хлеба с тоненькими ломтиками ветчины и сыра, проткнутые палочками, вроде спичек.

Гости — за стол, а хозяйка — за машинку, перепечатывать черновик манифеста. Елена Вячеславовна стучала долго, одним пальцем. Громко спросила:

— Господа, а это как понимать: «Некоторые из нас, противников большевизма, живут сейчас в СССР»? Кто же это, господа?

— А ты, Леля, печатай... Не твое дело в смысл вдумываться, — ответил Жиленков. Это была его выдумка о «некоторых живущих в СССР». Трухин попробовал возразить:

— Георгий Николаевич! Зачем?

— А вам что, трудно это подписать? Поди проверь, живут или не живут, а вроде бы есть...

Показывать проект Власову ходили Трухин и Ковальчук. Вернулись довольные: «Все в порядке. Благослови!».

А все труды оказались напрасными. Крэггер прочел одобренный Власовым проект и искренне удивился:

— У нас свой готов! Побойтесь...

Власов прочел «манифест», сочиненный в главном управлении имперской безопасности, и с обидой сказал:

— Это чересчур по-немецки!

Крэггер отпарировал: — Писал ваш... Господин Майкопский. Ну ладно, я и ваш проект покажу.

Гиммлер одобрил текст Майкопского. «Короче. Ясное. Энергичнее! Но выдумка насчет «живущих в СССР» рейхсфюреру понравилась. «Внесите».

Жиленков торжествовал: «Я говорил!».

В Прагу ехали по разрядам. По первому — двое в купе — поместили будущих членов комитета, они все уже были известны, поскольку Гиммлер перед отъездом утвердил список, по четверо ехали будущие начальники отделов, а все остальные в общих вагонах. Всех поразило — нет Власова. Посыпались вопросы: «Что с ним? Заболел?» Жиленков и Малышкин молчали, сами не знали, в чем дело.

(Продолжение следует).

В час дня, ваше превосходительство

Поезд «Максим», собранный из товарных «телячьих» и пассажирских вагонов, тащился еле-еле. Мы — я и мой случайный спутник — лежали на нарах, сколоченных из необструганных тесин, стояло неосторожно повернуться — и в тело впились занозы. У спутника странная манера объясняться — твердо выговаривает каждое слово, как ученик...

— Наш рижский политехнический институт...

Это он, Альфред Розенберг, спал у нас в сарайчике на постели брата Петра, это он, Альфред Розенберг, разговаривал на лестнице губкома с Фурмановым. Я вспомнил слова Дмитрия Андреевича: «Вы для здешних товарищей человек абсолютно неизвестный, и в партию вас в Иваново-Вознесенске вряд ли «запишут». Выходит, это он, Альфред Розенберг, хотел «записаться» в Коммунистическую партию, и это он, Альфред Розенберг, ответил тогда Фурманову: «Пожалуй, вы действительно правы, товарищ Фурманов. До свидания. Извините за беспокойство».

Видно, и на Розенберга повлиял прием Власова Гиммлером, он был любезен с нами, даже радушен. Правда, когда речь зашла о будущем России, в глазах рейхсминистра вспыхнула неприкрытая злоба. Звание «рейхсминистр восточных провинций» теряло смысл — какие там, к черту, островинции, когда советские армии вступили в Германию...

Пока Власов делал визиты высокопоставленным особам рейха, Жиленков и Малышкин подготавливали встречи с представителями других «национальных комитетов» и учреждений. Первым согласился на свидание руководитель русской эмиграции в Германии генерал Бискупский. Я видел, как у подъезда «Русского комитета» двое пожилых, старомодно одетых спутников вынимают генерала из старенького автомобиля. Все они кряхтели, охали. Бискупский еле встал, ноги у него дрожали, как у старой опоенной лошади. Мне показалось — не подхвати его под руки солдаты из комендантского взвода,

но, видно, торопились чересчур — у подъезда Бискупский упал. Его еле подняли.

Состоялась встреча с генералом Красновым. Я вспомнил, как в Алексинской школе, когда мы «проходили» по истории 1917 год, ученики спрашивали меня, как же это отпустили под честное слово такого врага.

А сейчас я наблюдал, как Власов встретил Краснова у самого подъезда, распахнул объятия: «Дорогой Петр Николаевич, рад вас видеть в добром здравии!».

Но «здравие» у Краснова было явно неважное — седой, обрюзглый, с фиолетовым носом, он шумно пыхтел, шаркал ногами.

И эта встреча должного эффекта не принесла. Краснов дипломатично уклонился от объединения.

— Я, Андрей Андреевич, уже присягнул Адольфу Гитлеру... И кроме этого, генерал, у меня соглашение с Великой Германией о том, что мои единомышленники за участие в борьбе с большевиками получат поселение в Италии.

— Где?

— В Италии.

— А как на это посмотрят итальянцы?

— Не знаю, я с итальянцами не договаривался...

— Ну что ж, господин Краснов, сожалею, что альянс у нас не вышел.

— Я тоже... Но я уж присягнул... Соглашение подписано...

На том и расстались. Состоялась встреча с генералом Туркулом, руководителем «Русского национального союза участников первой мировой войны». Туркула и царского генерала Крейтера привез в своей машине оберфюрер СС Крэггер. Всем, кто наблюдал их приезд, показалось, что Крэггер слегка подтолкнул стариков, когда они, выйдя из машины, начали озираться: «Куда это нас привезли?».

Генералы полистали «предварительные условия» и согласились вступить в объединенный комитет.

— Мне все равно, — заявил Туркул. — По-моему, из этой затеи что-то все-таки выйдет...

Председатель «Украинской рады» Шандрюк потребовал,

и Бандера стал активнее, прекратил материться, но согласия вступить в объединенный комитет не дал: «Обманете, знаю я вас...».

Министерство «восточных провинций», у которого дел стало совсем мало, пригрело «грузинский комитет» во главе с Кедия. С ним разговаривал Власов, не сошлись на пунктах будущих взаимоотношений между Грузией и Россией.

Отказался сотрудничать и «президент» Туркестана Каюм Хан. Разговаривал высокомерно, заносчиво: «Мы будем самостоятельным государством. С Россией ничего общего иметь не желаю!».

Майкопский взамен Каюм Хана подсунил Хана Ямуцкого. Хан согласился через пять минут, правда, выторговав себе сразу «персональную зарплату». О Каюм Хане он заявил: «Напрасно вы к этому дерьму ездите. Авантюрист, убийца, продаст за дыню...».

НОЯБРЬ 1944 ГОДА, ПРАГА

Гиммлер торопил. Ему не терпелось доложить Гитлеру, что объединение всех антикоммунистических сил, желающих вступить в борьбу с большевизмом, произошло, хотелось получить одобрение фюрера и лишней раз доказать, что именно он, Гиммлер, — единственная, самая верная опора рейхсканцлера, а не Розенберг, не Геббельс, и уж, конечно, не Борман...

Обергруппенфюрер СС Бергер присылал то Крэггера, то еще кого-нибудь, требовал докладывать о ходе дел чуть не ежедневно. В начале ноября Крэггер передал приказание Гиммлера — собрать организационное собрание объединенного комитета 16 ноября. Рейхсфюрер СС сам подыскал место для сбора: Прага, парадный зал пражского замка. Крэггер разъяснил, что герр Гиммлер избрал Прагу не случайно — хотя это и протекторат Богемии и Моравии, но все же славянская земля, и очень хорошо, что первое заседание комитета, борющегося за освобождение России от большевизма, произойдет на славянской земле.

Трухин сказал: «Надо бы манифест подготовить...».

Власову мысль понравилась, и он срочно засадил за

ЛЕГЕНДА І БЫЛЬ СВІЦЯЗІ

Арганізацыя запаведнікаў, заказнікаў, аб'яўленне розных аб'ектаў прыроды помнікамі — адна з важнейшых форм аховы прыроды ў нашай рэспубліцы. Такая ахова прыродных комплексаў і асобных іх элементаў вельмі неабходная ва ўмовах паскоранага развіцця прамысловасці, сельскай гаспадаркі, росту гарадоў і іншых населеных пунктаў. Гэта зразумела, бо цяпер пры імклівай забудове або ўцягненні ў гаспадарчы абарот усё новых тэрыторый больш складана захаваць у натуральным стане тую ці іншую нават невялікую тэрыторыю.

Вось чаму **Савет Міністраў БССР пастановай ад 18 чэрвеня 1970 года аб'явіў дзяржаўным ландшафтам-заказнікам рэспубліканскага значэння возера Свіцязь і ваколіны лясны масіў Свіцязянскага лясніцтва Навагрудскага лясгаса агульнай плошчай 1017 гектараў.** Заказнік размешчан у 20 кіламетрах на поўдзень ад Навагрудка, каля вёскі Валеўка. У адпаведнасці з пастановай, **возера выключэца са спісаў вадаёмаў, зама-**

цаваных за прадпрыемствамі ўпраўлення рыбнай прамысловасці, і, значыць, у ім забараняецца промыславы адлоў рыбы. Апрача гэтага, на тэрыторыі заказніка забаронены: **сучэльныя высечкі лесу, апрача санітарных, правядзенне гідрамелярацыйных работ, забудова тэрыторыі, расчыстка воднай і прыбярэжнай расліннасці, палванне на дзікіх жывёлін, птушак і нават выкарыстанне матарных лодак, бо яны нафтапрадуктамі атручваюць ваду.**

Чым жа выклікана такая ўвага да возера і навакольнай мясцовасці? Гісторыя і прырода з яе спрадвечнымі загадкамі, быццам дамовіўшыся, стварылі тут чудоўную казку.

Горад Свіцязь, гаворыць паданне, у час нападу варожага войска па просьбе безабароннага насельніцтва праваліўся, і на месцы яго ўтварылася возера. Жыхары былі ператвораны ў кветкі.

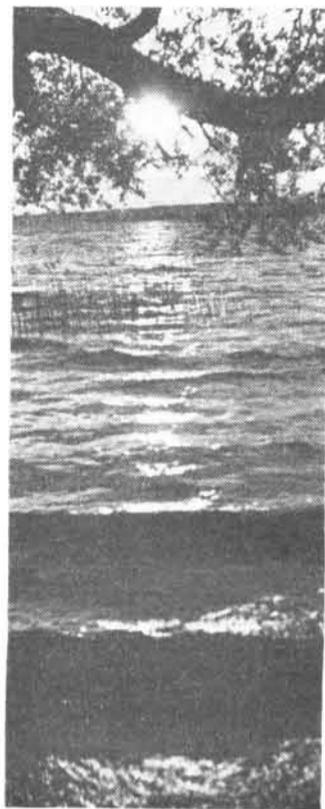
На самай справе, сцвярджаюць вучоныя, гэта возера правальнага тыпу і ўтварылася ў выніку карставых з'яў. Кветкі?

Іх тут вельмі многа, і самых разнастайных. А палічыце, колькі ў самім возеры рэліктавых раслін: лабелія дортмана, пагушнік азёрны, прыбярэжнік аднаклетачны, наяда і мноства іншых...

Свіцязь — возера арыгінальнае. Тут вабіць усё: і легенда пра горад, і старажытныя загадкавыя курганы, і разнастайнасць лясных насаджэнняў, багатых грыбамі і ягадамі, і, нарэшце, само возера з яго маляўнічым наваколлем. І ўсё ж самым важным з'яўляецца навуковая каштоўнасць возера. Тут, акрамя пералічаных рэліктавых раслін, можна сустрэць надзвычай рэдкую раслінную форму — тэтрадыніум яванікум, якая знойдзена толькі на Яве, або жывёлную форму — планорбіс стэльмактыкус, вядомую толькі ў Францыі, Бельгіі і Германіі. Чаму яны апынуліся тут? Такія пытанні можна задаць мноства.

Возера ўжо даўно стала месцам паломніцтва турыстаў, якія прыязджаюць сюды з усіх куткоў Беларусі і іншых рэспублік.

В. БЯЛКОУ.

На возеры.

НА «БЛАКІТНЫХ ПАШАХ»

Лічынкі вугроў даставілі з Францыі самалётам у Рыгу і ўжо адтуль на машынах пакіравалі па розных адрасах — у рыбныя гаспадаркі Беларусі, Літвы, Латвіі, Эстоніі. Вугор — смачная і вельмі спажывальная рыба — даўно разводзіцца ў буйнейшых азёрах Беларусі — у Нарачы і на Браслаўшчыне. Сёлета, як і ў мінулыя гады, азёры атрымалі папаўненне. 26 тон дарослых вугроў было вылаўлена і паступіла ў продаж.

З Краснадара ў Беларусь прывезлі 6 мільёнаў лічынак расліннаядных рыб — белага амура і таўсталобіка.

Літва дала рыбным гаспадаркам Беларусі тры мільёны лічынкі не менш спажывальнай, чым вугор, рыбы — пелядзі; з Калінінграда паступіла ў рэспубліку для развядзення ікра курскага судака.

Азёр у Беларусі, як вядома, многа, з іх 605, якія займаюць агульную плошчу ў 125 тысяч гектараў, знаходзіцца ў эксплуатацыі. Толькі ў 1970 годзе на «блакітных пашах» будзе вырашчана звыш 90 тысяч цэнтнераў рыбы.

С. ЯФІМАУ.

ЖЫВЫ ВЫКАПЕНЬ

У Гомельскім парку расце унікальнае дрэва гінкго, якое вялікі англійскі вучоны Чарльз Дарвін назваў «жывым выкапнем»... У сярэднятраціцны перыяд гінкго сустракалася ва ўсёй Еўропе, Грэнландыі, Сібіры і на Сахаліне. У канцы трацічнага перыяду яно знікла ў Еўропе і Сібіры. У дзікім стане захавалася ў Кітаі і Японіі ў выглядзе старых тоўстых дрэў вакол храмаў, дзе гэтыя драўнінныя расліны лічацца свяшчэннымі. У Еўропу гінкго завезена ў 1730 годзе. Асобныя экзэмпляры яго захаваліся цяпер у некаторых парках.

У адрозненне ад раёнаў Паўночнай Еўропы, у Беларусі гінкго не пакутуе ад нізкіх тэмператур і добра пераносіць суровыя зімы.

В. РЫЎКІН,
кандыдат біялагічных навук.

ГУМАР

Па беразе Тэмзы ідзе мужчына з фотаапаратам. Да яго падбягае жанчына:

— Ідзіце хутчэй! Мая сьлёзавая таліца!

— На жаль, міс, у мяне ўжо скончылася плёнка.

Малады чалавек навярнуўся і пацалаваў незнаёмую дзяўчыну, якая сядзела побач на лавачцы ў парку. Не сустракаючы ніякага супраціўлення, ён пацалаваў яе яшчэ раз і запытаўся са здзіўленнем:

— Але чаму вы майчыце? — Мая мама сказала, каб я ніколі не ўступала ў размовы з незнаёмымі мужчынамі.

Суддзя, звяртаючыся да падсуднага:

— Вы ведаеце, што абавязаны гаварыць толькі праўду?

— Не, — адказвае падсудны, — я гэтага не ведаў.

— Дык што вы можаце сказаць у сваё апраўданне?

— На жаль, ваша міласць, пры такіх абмежаваннях я і не ведаю, што сказаць.

Б. КЛЕЙН.

РЕДАКЦЫЙНАЯ КАЛЕГІЯ.

НАШ АДРАС: МІНСК, ЛЕНІНСКІ ПРАСПЕКТ, 77.

ТЭЛЕФОНЫ: 32-20-31, 6-97-92, 32-05-88, 33-15-15.

Мінск. Друкарня выдавецтва ЦК КП Беларусі.

Зак. № 899.

Пісьмы з Картуз-Бярозы

Пачатак 1834 года. Па пецярбургскай вуліцы ідзе малады прапаршчык. У яго многа клопатаў: набліжаецца выпуск з артылерыйскага вучылішча. Можна, гэтым тлумачыцца некаторы адступленне ад устаноўленай формы адзення.

Насустрач — генерал Сухазанет. Начальнік вучылішча адразу ж спыніў свайго выхаванца:

— Калі ўжо надзеў ліўрэю, то насі яе як належыць!

З усіх магчымых варыянтаў адказу прапаршчык выбірае самы дзёрзкі:

— Не надзяваў ліўрэзі ды і надзяваць не думаю!

...Сухазанет вылучыўся дзякуючы таму, што камандаваў царскай артылерыяй на Сенацкай плошчы ў час выступлення дзекабрыстаў.

Аднак Расія будучага нараджалася зноў. Праўда, у той час, гаворачы словамі Герцэна, яна «існавала выключна паміж некалькімі хлопчыкамі... да таго непрыкметнымі, што ім было дастаткова месца паміж ступнямі самадзяржаўных батфортаў і зямлёй...» Але генерал наскочыў менавіта на аднаго з такіх «хлопчыкаў».

У вулічнай сутычцы, зразумела, перамогу атрымаў той, хто меў уладу: не даўшы скончыць афіцэрскіх класаў, прапаршчыка Міхаіла Бакуніна перавялі з Санкт-Пецярбурга ў Заходні край. Вясну ён ужо сустракаў у Маладзечна.

Даведаўшыся аб гэтым, бацька запатрабаваў ад неслуха Мішэля, не разлічваючы на знатнасць і багацце, «загладзіць праступкі свае».

Сын паведамаў, што пабываў у Вільні. Затым напісаў аб знясілавуючым паходзе да месца зімініх кватэр. Амаль дваццаць дзён спатрабілася брыгадзе, каб праз Ліду і Слонім дацягнуць гарматы да мястэчка Картуз-Бярозы.

Далейшая служба не абцяжарвала: «фрунтам» не займаліся, узвод размясціўся па вёсках, а радавыя хадзілі на работы па гаспадарчай частцы пад кіраўніцтвам ротнага.

Але не такімі падрабязнасцямі цікавыя пісьмы, знойдзеныя А. Карнілавым у сямейным архіве Бакуніных і апублікаваныя ў часопісе «Былое».

«Не знаходзячы ў маіх саслужыўцаў і іх занятках (картах і гарэльцы) нічога цікавага, я ад іх зусім аддаліўся, такім чынам я тут адзін, зусім адзін!.. Самавольнае адзіноцтва амаль заўсёды падобна на згаізм, а ці можа згаіст быць шчаслівым?»

Ён шукае ратунку ў занятках навукамі: паўтарае геаграфію, фізіку, чытае граматыку Вастокава, «Гісторыю рэстаўрацыі», але толькі дражніць свой розум. «Абмежаваны малой колькасцю гэтых кніг, — піша Міхаіл, — я іх перачытваю, пераглядаю па сто разоў на дзень і такім чынам буду хутка ведаць іх напам'яць».

Бацька занепакоены; з далёкага Прамухіна даецца наступная рэкамендацыя: пачаць «дзельнае» жыццё, таму што «адны толькі ўяўленчыя утопіі не вядуць ні да чаго добрага...» Прасцей кажучы, насьці ліўрэю, як належыць.

Другі дарадчык заходзіць з

іншага боку. Хто папрасіў яго ўмяшання, дакладна невядома. Але даўні сябар бацькі і дваюрадны дзядзька Міхаіла Бакуніна Мураўёў, з тых Мураўёвых, «якія вешаюць», аказаўся гродзенскім губернатарам.

Ці ж можна падавацца слабасці, навучаў ён, у гэтым асіным гняздзе? Добра таму, хто жыве адзінай мэтай. Напрыклад, выкарыстанне рэшткі крамолы і тым самым умацоўвае магчымасць і веліч Расіі.

Каб распаліць у Бакуніну навісць да палякаў, губернатарыхтуе спектакль ва ўлюблёным ім стылі. Міхаіла прыводзяць у прыёмную і хаваяць за партэрай. Сюды ж запрашаецца і наведвальнік — нейкі польскі памешчык.

Мураўёў абрушваецца з пагрозамі, патрабуе прызнання, захапляецца ганьбай сваёй ахвяры, каб потым адсунуць партэру і пераможна кінуць услед памешчыку:

— Вось яны... патрыёты!

Пляменнік быў дапушчаны ў тайны дзядзькаў архіў. Захавалася бяспрэчнае сведчанне яго работы над дакументамі: невялікі рукапіс М. Бакуніна пад назвай «Матэрыялы до Литвы и до губерний от Польши возвращенных касающихся». Из документов М. Н. Муравьева. 1835 года 30 января. г. Гродно».

Як паказала будучае, ўрокі гродзенскага губернатара не мелі таго ўздзеяння, на якое той разлічваў. Замест таго, каб адгарадзіцца ад мясцовых жыхароў, Бакунін яшчэ больш настойліва шукае з імі сустрэч.

«Знаёмства з мясцовым управіцелем, — піша ён 19 снежня

Пры адным з домакіраўніцтваў Мінскага аўтамабільнага завода сем год назад быў створаны клуб юных радыёаматараў «Далёкія краіны». Тысячы сенсай сувязі правялі члены клуба. Аб іх сведчаць візітныя карткі радыёаматараў, прысланыя больш чым з 150 краін зямнога шара. Сярод іх і даволі рэдкія — з Акінавы, Цэйлона, Панамы, Анголы, з вострава Рэждзяства. НА ЗДЫМКУ: адзін з першых членаў клуба «Далёкія краіны» Уладзімір КЛІПЯНКОў навучае рабоча на кароткахвалевай радыёстанцыі сяжкілініка Сашу ВАСЮКЕВІЧА.

Фота І. ЗМІТРОВІЧА.